

Ю. Киричук не був скептом у науці чи в громадсько-політичних справах. Полюбляв невеличке товариство, затишні кав'ярні. Дуже часто ми спілкувалися за чашкою кави з незмінною маленькою чаркою коньяку. У таких випадках ділилися своїми особистими проблемами. Він завжди з великою повагою говорив про свою дружину Лесю (вони побралися в студентські роки), її наукові здобутки та захист нею дисертації. Як батько, дуже турбувався майбутнім працевлаштуванням сина Максима, який тоді студіював право. Далі переходили до обговорення життєвих і творчих планів, аналізували сучасну політичну ситуацію в державі тощо. Бувало, що одразу ж за столиком починав читати власні вірші або фрагменти своїх неопублікованих художніх творів на історичну тематику, закінчивши, мовчки, але дуже пильно вдивлявся у вічі, чекаючи на реакцію. “Захищу докторську і буду писати історичні романи”, – любив він при цьому промовляти. Ще одним його “тудзом” був футбол про нього і докола нього він міг говорити годинами.

У жовтні 2002 р. стало на одну прекрасну Людину менше. Сім'я втратила батька, близькі – чудового друга, науковці – колегу історичної науки – знаючого і досвідченого фахівця. Ю. Киричук не встиг зреалізувати намічені наукові плани, однак того, що він зробив, уже достатньо, щоб його добре ім'я увійшло в історію вітчизняної науки.

Михайло Криль (Львів)

Антонович Марко Дмитрович (1916–2005). 28 січня 2005 р. у Монреалі (Канада) пішов з життя Марко Дмитрович Антонович, наш старший товариш і колега, діяльність якого на благо України довгий час була найбільш відомою на Заході, ніж у себе на батьківщині. Після падіння “залізної завіси”, проголошення суверенітету України почастишали приїзди науковців з діаспори на наукові конференції для об'єднання зусиль з метою перегляду багатьох сторінок історії України. Серед них був ужелітній Марко Дмитрович Антонович, з яким ми вели щирі й відверті розмови про наболілі проблеми української історії. Як редактор “Українського історика”, він добре розумів можливості радянських істориків, у розпорядженні яких були архівні матеріали, але яким бракувало нових, не заангажованих методологій історичного пізнання. Тоді йому здавалося, що незалежність України сприятиме швидкому подоланню кон'юнктурності й зашореності в науковому сегменті ідеологічної сфери.

Ми познайомилися з Марком Дмитровичем під час роботи Першого конгресу Міжнародної асоціації українців, що відбувався у Києві в серпні–вересні 1990 р. Прагнучи почути та побачити ще вчора критикованих “українських буржуазних націоналістів”, ми переходили із секції в секцію, щоб не пропустити виступи, присвячені тим питанням, які тоді становили для нас найбільший інтерес. На одній із них доповідав Марко Антонович, і хтось із всезнаючих присутніх підказав нам, що він за походженням із тих самих Антоновичів, які так рельєфно виступали творцями української ідеї впродовж майже 150 років. Представлення нас під час знайомства як упорядників видань “Кирило-Мефодіївського товариства” стало надійною запорукою (як і гарантією) наших майбутніх зустрічей та тривалого листування. Поступово перед нами відкривався світ надзвичайно освіченої, принципової, красивої, чесною і скромною людиною, спілкування з якою зробило наше життя яскравішим та сприяло самовихованню вимогливості до щоденної праці у пізнанні джерел української історії.

Народився Марко Дмитрович 7 липня 1916 р. у Києві в знаній родині Антоновичів, був онуком історика й археографа Володимира Антоновича (1834–1908), сином україн-

¹ Антонович М. Нарис історії Центрального союзу українського студентства (1921–1945). – Мюнхен; Нью-Йорк; Торонто 1976. – 58 с.

ського політичного діяча і вченого Дмитра Антоновича (1877–1945). Його матір'ю була Катерина Михайлівна, уроджена Серебрякова (1884–1975), відома художниця мистецтвознавець, а історик Михайло Антонович (1910– середина 1950-х рр.) був його старшим братом.

Його дитячі спогади про батьківщину вражали нас своєю яскравістю та свіжістю. Незважаючи на те, що Марко Дмитрович ще маленьким, семилітнім хлоп'ям був вивезений з України 1923 р. до Праги, однак він пам'ятав Київ, свій будинок дитячу оперу “Коза-дереза” та відвідини родини Кістяківських. У Празі юний Антонович навчався в народній школі і німецькій гімназії, яку закінчив 1936 р. і відразу продовжив студії Українському вільному університеті (1936–1939), а єгиптологю вивчав у Карловому університеті. Тут, у Празі, його життя тісно переплелось з життям Олега Кандиби (Ольжича), який так само навчався в Карловому університеті. Антонович, як і Ольжич, стає членом Організації Українських Націоналістів та організатором студентських товариств. У 1948–1949 рр. ще по свіжих слідах він підготував нарис історії українського студентства який побачив світ лише 1976 р.¹ До цього часу його нарис є найповнішим дослідженням цього питання в Україні. Саме у Празі, у батьківській родині, плакала вражаюча нас, сучасників, нетлінна любов до України, яку Марко вважав найкращою землею, а Київ – найкрасивішим містом у світі. Її мірилом була захвала поїздка в окуповану нацистами столицю 1941–1942 рр., після якої його у 1943 р. заарештував гестапо і ув'язнює в одному з німецьких концтаборів. Упродовж кількох повоєнних років Марко Антонович завершив студювання єгиптології в Мюнхенському університеті й став дипломованим доктором філософії. Його життєвим девізом були вимовливі й суворі слова Миколи Зерова: “Лукавий наймите, а де ж доробок твої?..”

Як і більшість українців, Марко Дмитрович Антонович переїхав 1950 р. разом з сім'єю (дружиною Мирославою Фролак) до Монреаля. У 1956 р. він набув канадського громадянства. Хоча його праця в різних канадських інституціях, зокрема робота на радіо, забирала багато часу, але, набувши деякі матеріальні статки, Марко Дмитрович намагався зосередитися на українській історії й зокрема на українофільському русі XIX ст. Пізніше він не раз жалкуватиме, що мало займався бізнесом, а віддавав перевагу українській справі, адже вона потребувала так само коштів, як і всяка інша. Його перу належать ґрунтовні розвідки про громади (1977), а заповітною мрією було підготувати дослідження, в якому б висвітлювалася діяльність усіх українських громад Петербурга, Москви, Астрахані, Києва, Чернігова, Полтави, Харкова, Одеси, Катеринослава, а також численних сільських і містечкових громад. Однак відірваність від архівів не дала йому змоги цього зробити, хоча він і підготував немало статей і повідомлень з цієї важливої для української історіографії проблеми².

Вчитуючись рядки його статей, не можна не помітити, як він бережно ставився до кожного документального факту, як міг багато взяти з того джерела, що було в його розпорядженні. Найпоказовішими щодо цього є публікація записки про історію українофільства, написаної одним високопоставленим чиновником австрійського уряду³, а також спогадів Яна Мйодушевського про його діда, Володимира Боніфатійовича⁴. Як він

² Антонович М. Коли постали громади // Науковий збірник УВАН у США. – Нью-Йорк, 1977. – Т. 3: Збірник на пошану проф., д-ра Олександра Оглоблина – С. 127–136; його ж. Українська петербурзька громада // Ювілейний збірник УВАН у Канаді. – Вінніпег, 1976. – С. 75–93; Передрук Антонович М. З історії громад на рубежі 1850–1860-х років // Київська старовина. – 1998. – № 2. – С. 28–49.

³ Антонович М. Історія Українофільства // Український історик – 1981. – № 1–4 (69–72). – С. 74–82.

⁴ Антонович М. Спомини Яна Мйодушевського про Володимира Антоновича і Тадея Рильського // Український археографічний щорічник – 1992. – Вип. 1. – С. 278–284.

оповідав, опрацьовувати архівні матеріали його вчив перш за все батько, а згодом історик і джерелознавець Д. І. Дорошенко.

Збереження кращих традицій української історичної школи стало для багатьох еміграційних істориків найпершою черговою справою. Саме цим пояснюється створення й організація наукових товариств та видань, до яких долучався діяльністю яких переймався й Марко Дмитрович. Серед них чи не перше – Українське історично-філологічне товариство у Празі, яке очолював його батько, Дмитро Антонович. Історичні дослідження тісно перепліталися з громадсько-політичною діяльністю. Марко Антонович очолював товариство “Зарево”, видавав його бюлетень, який згодом переріс у відомий журнал “Розбудова держави” (1949–1954), а з 1964 р. став уже в Канаді співредактором найвідомішого історичного журналу в еміграції “Український історик”. Саме на його сторінках побачили світ кращі праці Марка Дмитровича, присвячені Олександрові Кониському, Михайлові Драгоманову, Тарасові Шевченку, Пантелеймону Куліш, а також рецензії на дослідження Григорія Марахова, Михайла Сосновського, Данієля Бовуа, Юрія Пінчука, Володимира Плачинди, Михайла Брайчевського. Ці рецензії свідчили про те, що українська діаспорна наука уважно стежила за всіма напрямками досліджень, зокрема й радянських історіографів, які нехтували значною спадщиною попередніх істориків⁶. Саме тому він підготував до друку твори В. В. Міяковського (“Недруковані забуте”), що побачили світ 1984 р.

З ім’ям Антоновича пов’язана й діяльність Української Вільної Академії наук США, президентом якої він був у 1992–1997 рр. Ще раніше він співпрацював з багатьма істориками, серед яких, за спогадами, на чільному місці був О. П. Оглоблин.

Як редактор, Марк Дмитрович найперше втілював у життя задум, свого часу поданий Ю. В. Шевельовим, відредагувавши збірник наукових статей, об’єднаних ідеєю тягlosti кийської академічної історіографічної традиції за останні 125 років⁷. Серед уміщених там праць, присвячених історикам, виділимо його дослідження постаті Олександра Кониського⁸. За редакцією Марка Дмитровича вийшло у світ видання “Федір Кіндратович Вовк (1847–1918): Дослідження. Спогади. Бібліографія” (1997), а також черговий номер “Наукового збірника (1945–1950–1995)” (Нью-Йорк, 1999).

Навіть в останні роки, знесилений тяжким перебігом хвороби, М. Д. Антонович цікавився усіма важливими починаннями культурно-наукового літературного історичного етнографічного архівного життя. Намагався підтримати кожне видання, що здійснювалося в Україні й було пов’язане з життям та творчістю Антоновичів⁹. За його порадами побачила світ збірка документів і матеріалів, упорядники якої дали їй влучну назву “Син України: Володимир Боніфатійович Антонович”¹⁰. Марко Дмитрович неодноразово позитивно висловлювався про публікації журналу “Архіви України”, бага-

⁵ Маркові Антоновичу належить, зокрема, велика розвідка “О. Кониський і Т. Шевченко”, видрукувана у “Наукових записках” Українського технічно-господарського інституту в Мюнхені в 1971–1972 рр. (Т. XXIII. – 47 с.).

⁶ “Український історик”: Журнал Українського історичного товариства. Показчик змісту 1963–1992 (Ч. 1–115) / Упор. М. Гавур, В. Шандра. – Нью-Йорк, К.; Мюнхен, 1993.

⁷ 125 років кийської української академічної традиції, 1861–1986: Збірник / Ред. Марко Антонович. – Нью-Йорк, 1993.

⁸ Там само. – С. 181–195.

⁹ Антонович М. Переднє слово // Українська культура. Лекції за редакцією Дмитра Антоновича. – К., 1993.

¹⁰ Син України: Володимир Боніфатійович Антонович. У 3 т. / Упор. В. Короткий, В. Ульяновський. – К., 1997.

топланову діяльність відновленої Археографічної комісії, що переросла в Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Мав власну думку про творчий доробок Григорія Грабовича¹¹, високоцінував працю В. Л. Смілянської, яка перевидала найповнішу свого часу біографію Т. Г. Шевченка пера О. Я. Кониського. Відчуття повноцінного життя, зв'язки з Україною, де поволі відроджувалася українська історична наука, були довго очікуваним підкріпленням його сподівань.

Чи була щасливою доля Марка Антоновича? Скоріше всього, що так. Він не потрапив на заслання в сибірські табори, як його брат Михайло, працював на українську ідею, сприяв незалежності України, хочай насторожено ставився до діяльності перших українських урядів. Поважав дипломатичну уваженість перших кроків президента Л. М. Кравчука, які сприяли утвердженню української державності, а от непослідовність Л. Д. Кучми розцінював як її послаблення. Не схвалював четвертої хвилі еміграції з України, яка підривала його довіру до окремих її представників. Він якось писав, що, запрошуючи гостей до Канади, побоюється їх невізду додому. Однак радів тому, що в Україні є наукові сили, які працюють, тримаються свого коріння. Великою радістю для нього були події “помаранчевої” революції, як необхідної для зміни розвитку країни.

І все ж таки видається, що доля була несправедливою до нього, бо бажання жити в Україні не було здійснено, а туга за батьківщиною заважала йому насолоджуватися принадами вільного світу. Його спілкування з нами, опікування нашими дослідженнями, переймання помилками, зокрема тими, що він “поназбирував” у “Щоденнику” О. Ф. Кістяківського, свідчить, що Марко Антонович радо змінив би Канаду на Україну, однак роки вже були не ті, щоб почати все спочатку з відходу вічність Марка Дмитровича закінчилася епоха трьох поколінь Антоновичів, що тривала майже півтора століття та відзначалася інтелектуальною боротьбою за свідомість української нації. Їхня спадщина варта глибокого вивчення й може стати окремою темою наукових досліджень.

Вплітаючи квітку у вінок пошани Марку Дмитровичу Антоновичу ми свідомі того, що його присутність у нашому житті була великою. Ми мали на когори внітися, нам було в когочитися любити свою Україну.

Іван Глизь (Київ),

Валентина Шандра (Вишневе, Київська обл.)

¹¹ Антонович М. Нова невдала концепція (кілька думок з приводу праці Г. Грабовича) // Український історик – 1985. – № 1/4 (85/88). – С. 221–227; Гарвардська невдала концепція шевченкознавства (Аналіз праці проф. Джорджа Грабовича “Шевченко як міфотворець”. – Кембридж, 1982. – 212 с.) // Спеціальні історичні дисципліни: Питання теорії та практики: Зб. наукових праць на пошану Я. І. Дзири: У 2 ч. – К., 2002. – Ч. 2. – С. 314–322.

Курас Іван Федорович (1939–2005). “Методинауки не можуть бути заkostenілими”. Ці слова були сказані віце-президентом Національної академії наук, директором Інституту політичних і етнонаціональних досліджень академіком Іваном Федоровичем Курасом на Загальних зборах Секції суспільних і гуманітарних наук академії в 1999 р.¹. У цій думці – його життєве кредо як ученого-історика, етнополітолога, археографа, педагога, менеджера науки і просто як людини. Нелегкою, але яскравою і благородною була життєва і творча дорога науковця починаючи від шкільної, студентської та аспірантської лави до доктора наук, професора й академіка, від архівіста і доцента університету до наукового співробітника до директора Інституту віце-президента Академії наук, від партійного функціонера до віце-прем'єра Українського уряду та народного депутата Верховної Ради України. Яку б

¹ Див.: Курас І. Ф. Етнополітологія Перші кроки становлення – К., 2004. – С. 617.